

«ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ:

ТАЦІЙ В. Я., почесний президент НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (голова редколегії)

ШЕМШУЧЕНКО Ю. С., академік-секретар відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (заступник голови редколегії)

ПЕТРИШИН О. В., президент НАПрН України, академік НАПрН України (відповідальний секретар редколегії)

БАРАБАШ Ю. Г., член-кореспондент НАПрН України

БИТЯК Ю. П., академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України

БОРИСОВ В. І., академік НАПрН України

БОРИСОВА В. І., член-кореспондент НАПрН України

БУРОМЕНСЬКИЙ М. В., член-кореспондент НАПрН України

ГЕТЬМАН А. П., заступник академіка-секретаря відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАПрН України

ГЛБКО С. В., директор Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ГОНЧАРЕНКО В. Д., академік-секретар відділення теорії та історії держави і права НАПрН України, академік НАПрН України

ГУСАРОВ С. М., член-кореспондент НАПрН України

ДОВГЕРТ А. С., член-кореспондент НАПрН України

ЖУРАВЕЛЬ В. А., головний учений секретар НАПрН України, академік НАПрН України

КІВАЛОВ С. В., керівник Південного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України

КОМАРОВ В. В., академік НАПрН України

КРУПЧАН О. Д., директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, академік НАПрН України

КУЗНЄЦОВА Н. С., віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України

КУЧЕРЯВЕНКО М. П., перший віце-президент НАПрН України, академік НАПрН України

ЛУК'ЯНОВ Д. В., член-кореспондент НАПрН України

МАКСИМОВ С. І., член-кореспондент НАПрН України

НАСТЮК В. Я., член-кореспондент НАПрН України

НОР В. Т., академік НАПрН України

ОРЛОК О. П., академік НАПрН України

ПИЛИПЧУК В. Г., директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, академік НАПрН України

ПРИЛИПКО С. М., академік НАПрН України

СЕРЬОГІНА С. Г., директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України

СКРИПНИК О. В., академік НАПрН України

ТИХИЙ В. П., радник президії НАПрН України, академік НАПрН України

УСТИМЕНКО В. А., член-кореспондент НАН України та НАПрН України

ШАКУН В. І., академік НАПрН України

ШЕПІТЬКО В. Ю., академік НАПрН України

ШУЛЬГА М. В., член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 5

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Харків
«Право»
2020

УДК 340(477)(031)
В27

Редакційна колегія 5-го тому:

**Ю. П. Битяк (голова),
Т. О. Коломоєць (заступник голови),
Д. В. Лученко (заступник голови),
О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, Л. Р. Біла-Тіунова,
В. К. Колпаков, С. Г. Стеценко**

*Координаційна і технічна робота з підготовки видання:
М. І. Бєлікова*

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016— .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 5 : Адміністративне право / редкол.: Ю. П. Битяк (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2020. — 960 с. : іл.

ISBN 978-966-998-010-6

Видання є першим в Україні систематизованим зведенням сучасних знань про основні поняття, які використовуються в науці адміністративного права та законодавстві.

Розраховане як на науковців, викладачів, студентів закладів вищої освіти, так і на суддів, адвокатів, прокурорів, інших фахівців у галузі права, а також усіх тих, кого цікавлять актуальні проблеми у сфері регулювання адміністративних правовідносин.

УДК 340(477)(031)

ISBN 978-966-998-010-6 (т. 5)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2020
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, 2020
© Національний юридичний університет імені Яро-
слава Мудрого, 2020
© Видавництво «Право», 2020

ПЕРЕДМОВА

У п'ятому томі «Адміністративне право» в рамках масштабного проекту Національної академії правових наук України з підготовки та видання 20-томної «Великої української юридичної енциклопедії» висвітлюються сучасний стан науки адміністративного права, її проблеми та здобутки, а також перспективи подальшого розвитку. Дефініції термінів наведені відповідно до положень чинного законодавства, ті з них, що не мають законодавчого визначення, викладені в Енциклопедії в авторському розумінні.

Адміністративно-правова наука сьогодні зазнає істотного оновлення свого змісту через вплив процесів демократизації суспільства, переосмислення пріоритетів у відносинах між державою і людиною, а також євроінтеграційних прагнень України.

Ознайомившись із змістом п'ятого тому «Великої української юридичної енциклопедії», читач зможе сформувати комплексне уявлення про основні правові категорії, інститути адміністративного права і процесу, поглибити свої знання, підвищити рівень правової освіченості та культури. Крім термінології, видання містить біографічні дані провідних науковців, які зробили вагомий внесок у розвиток науки адміністративного права, його формування як галузі права, базової наукової та навчальної дисципліни.

Запропоновані терміни, що становлять основу понятійного апарату науки адміністративного права, були підготовлені академіками та членами-кореспондентами Національної академії правових наук України, авторитетними вченими, які репрезентують провідні наукові школи, а також суддями. Надані ними терміни, поняття і категорії максимально збережені в авторській редакції задля стильового збагачення та змістового наповнення запропонованої в Енциклопедії проблематики.

Редколегія

А

АВЕР'ЯНОВ Вадим Борисович
(7 трав. 1951, м. Київ – 17 верес. 2010, там само), д-р юрид. наук, проф., дійсний член (акад.) НАПрН України.

У 1973 закінчив юрид. ф-т Київського ун-ту ім. Т. Г. Шевченка (нині – Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка). Відтоді в Ін-ті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України пройшов шлях від стажиста-дослідника до завідувача відділу (з 1990) держ.-прав. проблем управління (нині – відділ проблем держ. управління та адмін. права).

Із поч. 1990-х – наук. консультант ВР України, низки центр. держ. органів, заступник голови Союзу юристів України.

У 1995–96 – член робочої групи Конституційної комісії з підготовки проекту Конституції України, Держ. комісії з проведення в Україні адмін. реформи, Координаційної ради з питань держ. служби при Президентові України, робочих груп з підготовки проектів Концепції адмін. реформи України, ЗУ «Про державну службу», «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про звернення громадян» тощо. Здійснював наук. керівництво робочими групами з підготовки Концепції реформи адмін. права України, проектів кодексів пове-

ділки держ. службовців, Адмін.-процедурного кодексу України тощо.

1978 захистив дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. н. на тему «Функції та організаційна структура органу держ. управління: зв'язок та взаємодія», у 1988 – д-ра юрид. н. на тему «Проблеми співвідношення змісту діяльності та організаційних структур апарату радянського державного управління».

1991 йому було присвоєно вчене звання проф., 2001 – обрано чл.-кор. АПрН України (нині – НАПрН України), 2010 – дійсним членом (акад.) НАПрН України.

Автор понад 300 наук. праць, у т. ч.: «Организация аппарата государственного управления» (1985); «Аппарат государственного управления: содержание деятельности и организационные структуры» (1997); «Органи виконавчої влади в Україні» (1997); «Адміністративно-правова реформа в Україні: Державне управління: теорія і практика» (1998); «Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування» (1998); «Державна служба: організаційно-правові засади та шляхи розвитку» (1999); «Державне управління в Україні» (1999); «Відповідальність у державному управлінні та адміністративне право» (2001); «Виконавча влада і адміністративне право» (2002); «Антологія української юридичної думки» (у спів-

В. Б. Авер'янов

авт., т. 5, 2003); «Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики» (2003); «Адміністративне право України. Академічний курс» (у співавт., 2004–05); «Демократичні засади державного управління та адміністративне право» (у співавт., 2010) та ін.

Підготував понад 30 д-рів та канд. юрид. н. Відзначений багатьма держ. нагородами, відомчими, громад. відзнаками, удостоєний іменних премій НАН України та НАПрН України. Заслужений юрист України (1993).

Ю. П. Битяк.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: а) різновид юрид. відповідальності осіб за вчинені ними адмін. правопорушення; б) один із видів адмін. примусу у вигляді застосування уповноваженим органом (посадовою особою) адмін. покарання до особи, яка вчинила адмін. правопорушення; в) примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законом заходів впливу за вчинення адмін. проступку, які виконані правопорушником; г) здатність особи у зв'язку із вчиненням адмін. правопорушенням зазнати несприятливих наслідків особистого або матер. характеру, передбачені адмін.-прав. нормою і виражені у вигляді адмін. покарання; д) регламентовані нормами адмін. права відносини між порушником адмін.-прав. норми та уповноваженим держ. органом щодо скоєного адмін. правопорушення. У структурі А. в. виокремлюють такі елементи:

1) підстави А. в.; 2) прав. умови притягнення до А. в., а також ті, що її виключають; 3) суб'єкти А. в.; 4) адмін. покарання; 5) адмін. провадження.

Основні риси А. в.: 1) підставою А. в. є адмін. правопорушення; 2) А. в. полягає у застосуванні до суб'єктів адмін. стягнень, які є мірою їх відповідальності; 3) правом притягнення до А. в. наділені уповноважені органи (посадові особи), які є суб'єктами адмін. юрисдикції; 4) А. в. підлягають як фіз., так і юрид. особи; 5) між органами (посадовими особами), уповноваженими накладати адмін. стягнення, та особою, яка притягається до відповідальності, відсутні відносини підпорядкування, притаманні дисциплінарній відповідальності; 6) притягнення до А. в. здійснюється в особливому спрощеному порядку, який характеризується оперативністю й економічністю за умови необхідного гарантування законності та здійснення права на захист; 7) А. в. урегульована нормами адмін. права; 8) застосування заходів А. в. не спричиняє судимості особи, яка вчинила правопорушення. Підставами А. в. є: нормат., тобто наявність норм, які її врегульовують; фактична, тобто наявність у діях особи юрид. складу адмін. правопорушення; процес. (документальна), тобто наявність акта компетентного суб'єкта про накладення конкретного адмін. стягнення за конкретне правопорушення.

Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України відповідальність за адмін. правопорушення визначається виключно законами. Нормат. основу А. в. становлять: КУпАП, МКУ, КЦЗУ та ін. зако-

нодавчі акти (напр., ЗУ «Про рекламу», «Про громадські об'єднання», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та ін.).

Завданням А. в. є охорона прав і свобод громадян, власності, конституц. ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного й неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності ін. громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством (ст. 1 КУпАП).

Метою А. в. є виховання особи, яка вчинила адмін. правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і ін. особами (ст. 23 КУпАП).

Принципи А. в. – верховенство права, законність, презумпція невинуватості, доцільність, обґрунтованість, гласність, невідворотність покарання, своєчасність, справедливість, індивідуалізація, відповідність провини і покарання.

Критеріями відмежування А. в. від ін. видів юрид. відповідальності є: а) підстави притягнення до А. в.; б) коло суб'єктів, які наділені правом порушення та розгляду справ про адмін. правопорушення; в) прав. наслідки; г) процес. процедура; ґ) санкції.

А. в. відмежовується від крим. за такими ознаками: А. в. настає за вчинення адмін. правопорушення, склад якого визначається як законами (КУпАП,

МКУ, КЦЗУ), так і підзаконними актами (рішення органів місц. самоврядування – ст. 5 КУпАП). Крим. відповідальність настає за вчинення злочину, склад якого визначається виключно нормами ККУ; правом порушення справ про адмін. правопорушення, як і правом розгляду таких справ, наділене широке коло суб'єктів адмін. права. Правом порушення крим. провадження наділені виключно суб'єкти, визначені КПКУ, а правом розгляду – виключно суди; притягнення особи до А. в. і застосування до неї адмін. санкцій не призводять до таких наслідків, як судимість, що в подальшому виявляється в певних обмеженнях її правосуб'єктності (напр., вільний виїзд за межі України); А. в. реалізується як у позасуд., так і у суд. порядку, крим. – тільки у суд.; притягнення особи до А. в. відбувається в коротші строки та за спрощеною процедурою (можливість накладення адмін. стягнення на місці вчинення протиправного діяння без складання протоколу про адмін. правопорушення – ст. 258 КУпАП). Крим. відповідальність має пріоритет перед А. в.: у ч. 2 ст. 9 КУпАП зазначається, що А. в. за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть відповідно до закону крим. відповідальності.

А. в. відмежовується від цив.-прав. за такими ознаками: в інституті А. в. діє презумпція невинуватості, а в цив. – презумпція вини; метою притягнення до А. в. є виховання особи і запобігання вчиненню правопорушень, а цив. – відшкодування шкоди; А. в. належить до компетенції органів публ. адміністрації та їх посадових осіб, а цив.-прав. – до

компетенції судів; об'єктом адмін. правопорушення є сусп. відносини у сфері публ. адміністрування, які захищаються як у суд., так і у позасуд. порядку, а об'єктом цив. протиправних дій – майнові відносини, які захищаються у суд. порядку.

А. в. відрізняється від дисциплінарної: за різною прав. природою – А. в. є публ.-прав., а дисциплінарна – цив.-прав. Обов'язок додержуватися правил, за порушення яких передбачена А. в., на відповідних суб'єктів покладається владно (відсутні договірні зобов'язання), а обов'язок додержуватися трудової та службової дисципліни відповідними суб'єктами приймається добровільно (на підставі трудового договору, контракту); за суб'єктом протиправного діяння та характером організаційних зв'язків між ним та особою (органом), наділеною адмін. або дисциплінарною владою. Так, до А. в. притягаються особи, які організаційно не підпорядковані владному суб'єкту, а до дисциплінарної – організаційно підпорядковані за типом «начальник – підлеглий».

Лит.: Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право). К., 2008; Курс адміністративного права України / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.; за ред. В. В. Коваленка. К., 2012.

О. Б. Червякова.

АДМІНІСТРАТИВНА ДЕЛІКТОЗДАТНІСТЬ – складова частина адмін. правосуб'єктності, що полягає у здатності особи нести адмін. відповідальність за невиконання обов'язків чи порушення норм зак-ва.

Складовими частинами адмін. правосуб'єктності, яка безпосередньо впливає на обсяг і характер адмін.-прав. статусу, є адмін. правоздатність і адмін. дієздатність. Щодо А. д., то в юрид. науці серед учених відсутня єдність у визначенні її прав. природи та місця у структурі правосуб'єктності. Одні науковці включають деліктоздатність до складу дієздатності, ін. – взагалі зосереджують свою увагу виключно на таких складових, як правоздатність та дієздатність. Однак є і прибічники визнання вказаної категорії самостійним елементом правосуб'єктності, оскільки дієздатність розглядається як визнана законом здатність здійснювати тільки правомірні дії з метою набуття, здійснення або припинення прав та обов'язків.

А. д. є сукупністю умов, передбачених адмін. зак-вом, за наявності яких особа має здатність понести адмін. відповідальність за вчинений нею проступок. До таких умов належать досягнення особою віку адмін. відповідальності, наявність вини у особи, стану осудності й допустимість застосування адмін. стягнення.

Особливе значення має вік, з якого настає адмін. відповідальність. За допомогою його встановлення визначається коло осіб, які взагалі підлягають дії адмін. закону, умовам його застосування. Загальний вік адмін. відповідальності передбачений ст. 12 КУпАП і становить 16 років на момент вчинення адмін. правопорушення. Залежно від характеру адмін. правопорушення зак-вом передбачено різний вік, після досягнення якого громадянин може брати участь у відносинах, пов'язаних

із притягненням до адмін. відповідальності. Так, деліктоздатність у зв'язку з порушенням військовозобов'язаними чи призовниками зак-ва про військовий обов'язок і військову службу пов'язується з досягненням ін. віку, ніж 16 років. Згідно зі ст. 15 ЗУ «Про військовий обов'язок та військову службу» на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років. Те саме стосується і виникнення деліктоздатності за порушення правил дорожнього руху, залежно від того, чи порушення були допущені водієм, відповідно до п. 2.13 Правил дорожнього руху, згідно з яким право на керування транспортними засобами особам може бути надано на одні види транспортних засобів – з 16-річного віку, а на ін. – з 18-річного, 19-річного, 21-річного віку.

Відповідальність за порушення правил полювання (ст. 85 КУпАП) може нести особа, яка має відповідний дозвіл на носіння мисливської нарізної і гладкоствольної зброї. Відповідно до п. 12.1 Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизн. виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, правом придбання мисливської гладко-

ствольної зброї та основних частин до неї користуються громадяни України, які досягли 21-річного віку, мисливської нарізної зброї та основних частин до неї – 25-річного віку.

Таким чином, досягнення 16-річного віку не є безумовною обставиною, з якою пов'язується А. д. особи, а значить і здатність особи нести адмін. відповідальність.

Особа, яка досягла 18-річного віку, несе адмін. відповідальність на загальних засадах, тобто на особу можуть бути накладені стягнення, передбачені ст. 24 КУпАП. У випадках, якщо адмін. правопорушення вчинене особою від 16 до 18 років, при притягненні до відповідальності застосовуються правила ст. 13 КУпАП. Так, до осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адмін. правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24¹ КУпАП. У разі вчинення особами віком від 16 до 18 років окремих адмін. правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 13 КУпАП, вони підлягають адмін. відповідальності на загальних засадах. У будь-якому разі до таких осіб не можуть бути застосовані стягнення, накладення яких пов'язується з досягненням особою 18-річного чи ін. віку, напр., адмін. арешт, позбавлення права керування автомобілями, позбавлення права полювання.

Деліктоздатність знаходиться в прямій залежності і від наявності в особи осудності. Особа, яка не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи ін. хворобливого

стану, не підлягає адмін. відповідальності (ст. 20 КУпАП). Однак до неосудності не можна відносити стан сп'яніння. У ст. 35 КУпАП встановлено, що вчинення правопорушення у стані сп'яніння є обставиною, що обтяжує відповідальність. Водночас орган (посадова особа), який накладає адмін. стягнення, залежно від характеру адмін. правопорушення може не визнати таку обставину обтяжуючою.

Ще однією умовою деліктоздатності є допустимість застосування стягнення, тобто період часу, протягом якого особа, що вчинила адмін. правопорушення, може бути піддана стягненню за проступок, обмежений терміном давності накладення адмін. стягнення (ст. 38 КУпАП).

До ознак деліктоздатності належить вина особи. Вона є основною ознакою адмін. правопорушення і деталізується у ст. 10–11 КУпАП як вчинення правопорушення умисно чи з необережності.

Таким чином, деліктоздатність обумовлюється: досягненням певного віку, наявністю у особи осудності, вини та допустимості застосування стягнення. Такі ж умови можна застосувати і до А. д. юрид. особи, за винятком віку та осудності.

Лит.: Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. н. К., 2005; Адміністративне право / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука та В. В. Зуй. Х., 2013; Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу. К., 2013.

О. М. Соловійова.

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЄЗДАТНІСТЬ – здатність суб'єкта адмін. права своїми діями набувати прав та виконувати обов'язки у публ.-прав. сфері. Елементом А. д. є адмін. деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта адмін. права нести адмін. відповідальність за вчинення правопорушень у сфері публічних правовідносин.

А. д. є складовою поняття адмін. правосуб'єктності, яка разом із адмін. правоздатністю формує його зміст.

Момент набуття А. д. юрид. особою (органом, що здійснює публ. адміністрування) збігається з моментом набуття нею адмін. правоздатності. Чинне зак-во визначає правосуб'єктність таких колективних суб'єктів адмін. права, як громад. об'єднання без статусу юрид. особи. В Україні громад. об'єднання, яке має намір здійснювати діяльність без статусу юрид. особи, підлягає держ. реєстрації протягом 60 днів з дня проведення установчих зборів. Інакше, воно вважається таким, що не було створене (ст. 9 ЗУ «Про громадські об'єднання»). Держ. реєстрація громад. об'єднання, що не має статусу юридичної особи, здійснюється шляхом повідомлення про його утворення.

Громадяни набувають А. д. поступово, з досягненням визначеного законом віку. На обсяг А. д. можуть впливати й ін. чинники, такі, як стан здоров'я, рівень освіти, належність до громадянства України тощо. Ін. словами, у нормах права, що регламентують певний вид публ. правовідносин, можуть вміщуватися додаткові вимоги щодо реалізації суб'єктивного публ. права або виконання обов'язку, окрім встановлення

вікового цензу. Приміром, адмін. відповідальності підлягає особа, яка досягла на момент вчинення адмін. правопорушення 16-річного віку та є осудною, тобто під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була здатна усвідомлювати свої дії та керувати ними. Відсутність у особи такої здатності внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи ін. хворобливого стану визнається обставиною, що виключає адмін. відповідальність (ст. 12, 17, 20 КУпАП від 07.12.1984 р.).

О. О. Марченко.

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ (від лат. «administration», «administratio» – керування, управління) – врегульована нормами адмін. права діяльність суб'єктів владних повноважень, реалізована в адмін.-прав. формах із використанням адмін.-прав. методів владно-публ. регулювання для реалізації своєї компетенції.

Термін «А. д.» не отримав свого формального відображення у чинному зак-ві України. У сучасній наук. літературі цей термін вживається у дещо відмінних значеннях, але переважно ототожнюється з терміном «держ. управління».

А. д. характеризується як складна цілісна система, що охоплює широке коло сусп. відносин. Різноманіття завдань і функцій органів публ. влади обумовлює використання різних форм їх діяльності, зазначених у законах, положеннях, статутах та ін. прав. актах, які регламентують діяльність владних суб'єктів, що визначається у наук. літературі як власне «А. д.» чи «управлінська діяльність».

Використання у словосполученні «А. д.» прикметника «адмін.» вказує на владного суб'єкта цієї діяльності (орган чи посадову особу) та характеризує владно-публ. (адмін.) природу його діяльності.

Здійснення А. д. суб'єктами владних повноважень зазвичай пов'язується з її нормат. закріпленням за допомогою норм адмін. права або ж з використанням адмін.-прав. засобів, за допомогою яких вона здійснюється.

А. д., що здійснюється суб'єктами владних повноважень, включає дві складові: зовн. діяльність, а саме діяльність щодо виконання законів, нормат. актів управління, надання обов'язкових до виконання вказівок, застосування в необхідних випадках заходів адмін. впливу, а також видання в межах наданих повноважень актів управління, та внутр. діяльність – організаційна діяльність самого апарату відповідного органу влади. Результативність А. д. у сучасних умовах необхідно оцінювати з боку позицій пріоритетності прав та законних інтересів громадян, які згідно з Конституцією України визначають зміст і спрямованість цієї діяльності.

Для реалізації А. д. органи держ. влади наділені повноваженнями держ.-владного характеру, тобто одержали від держави право здійснювати розпорядчу функцію. Виконавчо-розпорядчу діяльність органів держ. влади можна спостерігати, зокрема, у процесі держ. впорядкування різних сфер сусп. життя; у наданні фіз. та юрид. особам різноманітних адмін. послуг; у забезпеченні реалізації та захисту прав і свобод особи в адмін. порядку (процес та/або процедура); в організації і функціону-

ванні системи органів виконавчої влади; у врегулюванні держ.-службових правовідносин.

Лит.: Петков С., Армаш Н., Соболев Є. Адміністративна діяльність органів публічної влади: сучасний стан та перспективи розвитку. К., 2015; Петков С. В., Спицька Л. В. Адміністративна діяльність органів публічної влади: сучасний стан та перспективи розвитку // Наукові записки. Серія: Право. 2017, вип. 2, спецвип.; Адміністративне право України. Повний курс / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Херсон, 2018; Грай М. П. Адміністративна діяльність. В кн.: Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративна_діяльність.

М. С. Ковтун.

АДМІНІСТРАТИВНА ПОСЛУГА – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання А. п. за заявою фіз. або юрид. особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону (ст. 1 ЗУ «Про адміністративні послуги»).

За часів незалежності України в наук. літературі, а потім й у вітчизн. зак-ві зустрічалися різноманітні терміни: «управлінські», «адмін.», «держ.» та «публ.» послуги. Поява цих термінів обумовлена не виокремленням нового виду адмін.-прав. відносин між публ. органами і прив. (фіз. та юрид.) особами, а змістовною переоцінкою характеру їх взаємовідносин. У переліку функцій органів влади є така функція, як надання послуг. Саме дефініція «послуги» акцентує увагу на виконанні обов'язків держави перед прив. особа-

ми для забезпечення належної реалізації ними своїх прав і охоронюваних законом інтересів, що повністю відповідає новій ідеології «служіння держави» інтересам людини. Не всі науковці позитивно сприйняли введення у сферу публ. відносин терміна «послуги». У наук. літературі поч. 2000-х існували діаметрально протилежні підходи щодо визнання такого поняття взагалі. Деякі вчені вказували на недоречність характеристики послуг з боку органів виконавчої влади як «управлінських» (чи «адмін.»), і зазначали, що прийнятним був би акцент не на «владно-організаційному» аспекті відповідних дій (оскільки «управління» – владно-організаційний вплив), а на їх «виконавчозобов'язальному» (адже «послуга» – це виконання певних обов'язків) аспекті, запропонувавши термін «виконавські послуги». Проте надалі дослідники у своїх працях вживають термін «А. п.» як такий, що більше відповідає змісту цієї категорії, оскільки вказує на суб'єкт, який надає такі послуги (адміністрацію, адмін. органи), а також характеризує владно-публ. (адмін.) природу діяльності щодо надання цих послуг.

Перша спроба нормативно визначити «управлінські послуги» була зроблена в Концепції адмін. реформи, як послуги з боку органів виконавчої влади, що є необхідною умовою реалізації прав і свобод громадян, зокрема, рестація, ліцензування, сертифікація тощо. На поч. 2006 КМУ була схвалена Концепція розвитку системи надання А. п. органами виконавчої влади, в якій було закріплене визначення А. п. як результату здійснення владних повно-

важень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юрид. оформлення умов реалізації фіз. та юрид. особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо). Цією ж Концепцією було запропоновано поділ послуг на 4 види залежно від суб'єктів, що їх надають: держ. (надаються держ. органами, підприємствами, установами та організаціями); муніципальні чи комунальні (надаються органами місц. самоврядування, комунальними підприємствами, установами та організаціями); публ. (держ. та муніципальні послуги); адмін. (надаються органами виконавчої влади та органами місц. самоврядування). На той час в окремих нормат.-прав. актах також зустрічалися терміни «держ. послуги» та «публічні послуги», але здебільшого у випадках установа повноважень тих чи ін. органів виконавчої влади з надання держ. послуг, та в актах міжнар. характеру відповідно.

Після прийняття ЗУ «Про адміністративні послуги» термін «А. п.» остаточно закріпився у прав. обігу та розпочався активний розвиток зак-ва у цій сфері.

До основних ознак А. п. належать: безпосередня ініціатива фіз. чи юрид. особи для отримання послуги; суб'єкти їх надання (органи держ. влади, органи місц. самоврядування, при цьому для кожної послуги передбачений спец. орган); їх здійснення пов'язується з реалізацією цими органами владних повноважень; їх мета забезпечити права й законні інтереси фіз. і юрид. осіб;

кінцевим результатом надання послуги є прийняття адмін. акта.

Відповідно до ЗУ «Про адміністративні послуги» суб'єктом надання А. п. може бути виключно орган виконавчої влади, ін. держ. орган, орган влади АРК, орган місц. самоврядування, їх посадові особи, держ. реєстратор, суб'єкт держ. реєстрації, що уповноважений відповідно до закону надавати А. п. (ст. 1). Згідно з Розпорядженням КМУ від 16 трав. 2014 № 523-р. Деякі питання надання А. п. органів виконавчої влади через ЦНАП, частина А. п. може надаватися через ЦНАП. Такі Центри створюється як постійно діючі робочі органи або структурні підрозділи виконавчого органу відповідних рад чи місц. держ. адміністрацій. Створення в Україні ЦНАП є втіленням успішно функціонуючих у багатьох європ. країнах т. зв. «універсамів послуг» (або «установ для громадян», чи «єдине вікно»), тобто такої організаційної форми надання А. п., що передбачає проведення всіх процедур, необхідних для надання А. п. посадовими особами органу публ. влади, за умови отримання від одержувача всіх документів, необхідних для надання такої послуги. Крім того, з метою покращення організації надання А. п. та зменшення корупційних ризиків створено єдиний держ. веб-портал А. п.

А. п. надаються у межах нормативно встановлених процедур. Наявність таких процедур (правил, дій, ліцензійних умов) пояснюється тим, що діяльність суб'єктів, які зобов'язані надавати А. п., повинна засновуватися на принципах захисту прав і законних інтересів конкретної фіз. чи юрид. особи.

Усі А. п. надаються спеціально уповноваженими суб'єктами відповідно до закону. Так, згідно з ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про адміністративні послуги» виключно законами, які регулюють суспільні відносини щодо надання А. п., встановлюються суб'єкт надання А. п. та його повноваження щодо надання А. п. У дійсності, повноваження того чи ін. органу щодо надання А. п. може впливати з положення про орган, з прав. акта про порядок надання тієї чи ін. послуги, з переліків платних послуг та ін.

А. п. суб'єкти надають у зв'язку з реалізацією покладеного на них владного повноваження. За конкретною А. п. можна звернутися лише до певного (тільки одного) органу влади, визначеного законом, на відміну від ін. видів звернень, які можуть бути розглянуті та вирішені більш широким колом суб'єктів. Не слід відносити всі органи влади, до яких можуть звертатися громадяни та юрид. особи, до суб'єктів, що надають А. п. Такими є лише ті, на які покладається реалізація такого повноваження, а не тільки обов'язок взаємодії з фіз. чи юрид. особами.

Лит.: Гаращук В. М. Управлінські послуги – новий інститут чи нова помилка? // Вісник Академії правових наук України, 2001, № 3; Коліушко І. Управлінські (адміністративні) послуги – новела адміністративного права. В кн.: Адміністративна реформа для людини. К., 2001; Авер'янов В. Б. До питання про поняття так званих «управлінських послуг» // Право України, 2002, № 6; Тимошук В. Адміністративні послуги / Швейцарсько-український проект підтримки децентралізації в Україні «DESPRO». К., 2012; Соловійова О. М.

Суб'єкти надання адміністративних послуг // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право», 2013, вип. 21, ч. 2, т. 2.

О. М. Соловійова.

АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ – вид галузевої правоздатності, що полягає у здатності (можливості) суб'єкта бути носієм прав та обов'язків, передбачених нормами адмін. права, у сфері публ.-прав. відносин.

«А. п.» у зак-ві України вживається в КАСУ в контексті визначення приписів ст. 43 «Адміністративна процесуальна правосуб'єктність». Ч. 1 цієї статті закріплено поняття «адмін. процес. правоздатність» – як здатність мати процес. права та обов'язки в адмін. судочинстві, що визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами держ. влади, ін. держ. органами, органами влади АРК, органами місц. самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юрид. особами).

За загальним правилом, А. п. з'являється (виникає) з моменту виникнення суб'єкта: якщо йдеться про фіз. особу – з моменту її народження, якщо про колективного суб'єкта – з моменту його легалізації. Припиняється правоздатність з моменту зникнення суб'єкта, тобто з моменту ліквідації підприємства, установи, організації, а якщо йдеться про фіз. особу, – з моменту смерті.

Відносно моменту виникнення А. п. у фіз. осіб уточнюється, що вона не завжди виникає з моменту народження (напр., як у випадку із правом на медич-

Довідкове видання

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 5

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

5-й том уміщує 432 статті, 46 ілюстрацій

Редактори: *О. М. Нещеретна, С. А. Пашинська*

Коректори: *М. М. Поточняк, Т. М. Тростінська*

Технічні редактори: *А. Т. Гринченко, О. І. Сенько*

Підписано до друку з оригінал-макета 20.10.2020
Формат 70×100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 77,4. Обл.-вид. арк. 68,66. Вид. № 2539.
Тираж 500 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна

Тел./факс (057) 716-45-53

Сайт: www.pravo-izdat.com.ua

E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»

Тел. (057) 717-28-80